

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI ALANINDA 2004'TE YAPILANLAR, YAPILMAYANLAR

Gülsüm CENGİZ

Şair, yazar, editör

Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Öğretim Görevlisi

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı, gerek kültür sanat dünyasında, gerekse toplumun öteki kesimlerinde üzerinde fazla durulmayan bir alandır. Ülkemizde özgün çocuk ve ilk gençlik yazınının, bu yazın türünün nesnel eleştirisinin tarihi fazla eski değildir. Tanzimat döneminde çevirilerle ve çeviri etkili kitaplarla başlayan çocuk ve ilkgençlik yazını; ancak 1975'ten sonra biraz tartışılmaya, bu alanda ülkemiz yazarları tarafından daha ağırlıklı olarak ürün verilmeye başlanmıştır. 12 Eylül döneminde yaşamın her alanı gibi bu alan da yara almış, çalışmalar gerilemiştir. Ancak 1980'li yılların sonlarında bu alanda yeni adlar, yeni ürünler ortaya çıkmıştır. Özellikle 1995'ten sonra, üniversite çevrelerindeki bilim insanlarının konuya ilgi duyması, bu alandaki nesnel eleştiri, inceleme ve araştırma eksiğinin giderilmesi konusunda umut yaratmıştır. Ki bu umut boşa çıkmamıştır. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı konusundaki değerlendirme, araştırma ve incelemeler kitaplaşmış, bu konudaki az sayıda kaynağa önemli bir birikim eklenmiştir. 2000 yılından başlayarak pek çok üniversitede sempozyum, konferans vb. toplantılar düzenlenmiş; özellikle eğitim fakültelerinde öğrenim gören gençlerin çocuk ve ilk gençlik kültürü edinerek yetişmesi için çaba harcanmaya başlanmıştır. Bu değerlendirme yazısında, 2004'te bu alanda yayınlanan kitaplar yerine; bu alandaki gelişmeler, alanın sorunları üzerine yapılan tartışmalar ve çalışmalar ele alınmıştır.

ÇOCUK EDEBİYATI BULUŞMALAR, ÇALIŞTAYLAR, SEMPOZYUMLAR

2004 yılı, çocuk ve gençlik yazınının en çok tartışıldığı dönemlerden biri olmuştur. Çocuk Yayınları Derneği, Çocuk ve İlkgençlik Kültürü Araştırma Derneği (ÇİKEDAD) ve Çocuk Vakfı'nın çağrısıyla 2004 Nisanı'nda Çocuk Edebiyatı Buluşmaları başlatılmıştır. Vakfın Nişantaşı'ndaki salonunda düzenlenen buluşmanın ilkinde Çocuk Vakfı Başkanı Mustafa Ruhi Şirin buluşmanın amacını; yazar, yayıncı, editör, bilim insanı ve kütüphanecilerin yanı sıra, eğitimcilerin ve anne babaların da katılımıyla sorunların tartışılıp çözüm aranması olarak ortaya koymuştur. Sunumlar Ali Gültekin ve Adnan Ay tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanışma niteliği taşıyan ilk toplantıda; Nur İçöz, Gülsüm Cengiz ve Necdet Neydim tarafından, o günlerde tartışılan, ama henüz kamuoyuna açıklanmayan gençler için 100 Temel Eser konusu gündeme getirilmiştir.

1 Mayıs 2004 günü Çocuk Vakfı'nın salonunda yapılan 2. toplantıda, Necdet Neydim ve Mustafa Ruhi Şirin'in sunumlarından sonra, çocuk ve gençlik edebiyatının ve bu alanda ürün veren yazarların sorunları tartışılmıştır.

Bu buluşmalar, 2004 Haziranından sonra, Çocuk Edebiyatı Yolculukları adı altında ÇİKEDAD, Çocuk Yayınları Derneği ve Türkiye Yazarlar Sendikası'nın katılımıyla TYS'nin salonlarında sürdürülmüştür. Her ay düzenli olarak gerçekleştirilen Çocuk Edebiyatı Yolculukları sırasında; Kitabın Serüveni (Murat Batmankaya, Ebubekir Erdem), Çocuk Dergileri (Nur İçöz, Necdet Neydim), IBBY Kongresinden

İzlenimler (Nilay Yılmaz), Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Yazınsal Sorunlar (Gülsüm Cengiz), Çocuk ve Gençlik Tiyatrosu (Hasan Erkek, Nihal Kuyumcu, Ümit Kireççi), Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Eleştiri- Ankara (Sedat Sever, Nuran Özyer, Serpil Ural), Fantastik Çocuk Edebiyatı (Katılımcı yazarlar) gibi konular buluşmalardan birinin ana teması olarak ele alınıp tartışılmıştır.

Çocuk Edebiyatı Yolculukları'nın dışında da, alana ve bu alanda ürün veren yazarlara ilişkin bazı etkinlikler gerçekleştirilmiştir:

29.9.2004'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın ve İstanbul Orhan Kemal Kütüphanesi'nin ortaklaşa düzenlediği "İsmet Kür'ün Emeğine Saygı" paneli;

22.11.2004'te İstanbul- Boğaziçi Üniversitesi'nde Prof. Dr. Gülçin Alpöge'nin başkanlığında gerçekleşen, Okulöncesi Dönem Çocuk Edebiyatı Çalıştayı bu çalışmalardan bazılarıdır.

Bu buluşmalar, çocuk ve gençlik yazını alanında ürün veren birçok yazar, yayıncı, editör, ressam, eğitimci ve bilim insanını bir araya getirmiştir. Konu, ilgilileri tarafından içerden tartışılmış, sorunlar ortaya konmuş, çözümler aranmıştır.

Ayrıca 2004; 2005 yılında gerçekleştirilmesi tasarlanan kimi etkinlik ve sempozyumun temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur. Çanakkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından Haziran 2005'te gerçekleştirilen "Okur, Öğretmen, Aile Üçgeninde Çocuk ve Gençlik Edebiyatı" paneli; Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün ortaklaşa hazırladığı ve 19- 21 Ekim 2005'te gerçekleştirilecek olan "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı'nda Muzaffer İzgü" sempozyumu; Maltepe Üniversitesi ile ÇIKEDAD'ın Kasım 2005'te gerçekleştireceği "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kurultayı" bunların başında gelmektedir.

DEMOKRATİK EĞİTİM KURULTAYI'NDA ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI

1-5 Aralık 2004 tarihlerinde Eğitim-Sen'in Ankara'da gerçekleştirdiği 4. Demokratik Eğitim Kurultayı, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı konusunun eğitimcilerin gündemine taşınması açısından önemli bir olanak sunmuştur. Türkiye Yazarlar Sendikası adına katıldığım bu kurultayda sunduğum "Çocuğun Sanat Eğitimi Hakkı Üzerinden Çocuk ve Gençlik Edebiyatı" başlıklı tebliğ daha sonra, Eğitim-Sen'in yayınladığı kurultay kitabında da yer almıştır.

ÇOCUK YAZINI GRUBU

2004'te Çocuk ve Gençlik Edebiyatı konusu internet ortamında da kendine yer bulmuş ve "Çocuk Yazını" başlığı altında bir grup kurulmuştur. Haberleşme, tartışma, değerlendirme amacıyla kurulan gruba kısa süre içinde çok sayıda yazar, yayıncı, editör, bilim insanı, çizer, kütüphaneci, eğitimci üye olmuştur.

MEB'İN 100 TEMEL ESER PROJELERİ VE TARTIŞMALAR

2004 yılı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilki lise öğrencilerine, ikincisi 0-12 yaş grubuna yönelik 100 Temel Eser projelerinin ortaya çıktığı, tartışıldığı bir dönem olmuştur. Hazırlayanlar arasında Doğan Hızlan, Selim İleri, Taha Akyol gibi adların da bulunduğu ilk yüz kitaplık listeye "tartışmalar olur" gerekçesiyle yaşayan yazarlar alınmamıştır. Her ne kadar listenin siyasi kaygılar ve politik tercihlerle hazırlanmadığı belirtilmişse de, ortaya çıkan sonuç bu doğrultuda değildir.

Lise öğrencileri için 100 Temel Eser listesinin tartışıldığı günlerde toplanan Çocuk Edebiyatı Buluşmaları-1 toplantısında, konu Necdet Neydim, Nur İçöz ve benim tarafımdan gündeme getirilmiş; gençlerin kitap seçimi özgürlüğüne bir müdahale olarak görülen liste uygulaması eleştirilmiştir. Ayrıca, bu konuda yazarların, bilim insanlarının ve ilgili yazar kuruluşlarının görüşünün alınmamasına dikkat çekilmiştir.

100 Temel Eser konusunun gündeme getirildiği, Çocuk Vakfı'ndaki bu ilk buluşmadan bir hafta sonra; yazar, bilim insanı, ressam ve konuyla ilgili sivil toplum örgütleri, TC Milli Eğitim Bakanlığında 8 Nisan 2004 tarihli bir yazı aldılar. Milli Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik'in imzasını taşıyan yazı aşağıya aktarılmıştır.

"Bakanlığımız Çocuk Yayınları Danışma ve Yayın Kurulu, çocuklarımızda okuma zevki ve alışkanlığını geliştirmek amacıyla yerli ve yabancı çocuk kitaplarından oluşan bir liste hazırlanması kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda ilköğretimin 6. sınıfına kadar olan devresi için yaş ve seviyelerine uygun, dili, anlatımı, muhtevası, sanat ve estetik değeri ile türünün seçkin çocuk edebiyatı örnekleri seçilerek, bir öneri listesi hazırlanacaktır.

Bu amaçla söz konusu alanlarda yerli ve yabancı eserlerin tespitine ihtiyaç duymaktadır. Seçilen kitaplar 'Okuma Programı' uygulamasına temel teşkil edeceği gibi, Türkçe ders kitaplarına alınacak metinler için de kaynaklık yapacaktır. Aynı zamanda içinde kaynak okuma kitaplarının da bulunacağı seçkin eserlerden oluşan bir "Çocuk Edebiyatı Kütüphanesi"nin kuruluşunu da sağlayacaktır.

Bu programın ilk aşaması olarak; çocuk kitabı yazar ve çizerleri, çocuk yayınları editörleri, eleştirmenler, çocuk ve gençlik kütüphanesi yöneticileri, çocuk edebiyatı uzmanları, araştırmacılar, okul aile birlikleri, öğretmen, psikolog, pedagog, çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanları, çocuk kültürü ve çocuk edebiyatı alanında çalışan uzman sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri, sinema, tiyatro ve müzik sanatçılarının görüşleri doğrultusunda bir liste hazırlanacaktır. Ayrıca tespitler esnasında konuyla ilgili olarak çeşitli yollarla, hedef kitlemiz olan öğrencilerin de görüş ve düşünceleri alınacaktır. Ek'de sunduğumuz Çocuk Edebiyatı Öneri Listesi Formları çerçevesinde 25 Nisan 2004 tarihine kadar göndereceğiniz görüş ve önerileriniz titizlikle dikkate alınacaktır. İlginize şahsım ve çocuklarımız adına teşekkür eder, sevgi ve saygılarımı sunarım."

Yazının 7 sayfalık ek'inde boş liste ve öneri sunulacak türler yer alıyordu. Bu türler; 0-7 yaş grubu için resimli kitap; daha üst yaş grubu için anı, bilim, biyografi, çizgi roman, din ve ahlak, felsefe, gezi günlük, mektup, mizah, müzik, sinema, tiyatro; çocuk folklorü (ninni, bilmece, sayısmaca, tekerleme, çocuk oyunları, çocuk oyuncakları); roman (tarihi roman, fantastik roman, bilim-kurgu, dedektif roman); hikaye; masal (fabl, peri masalı, efsane, destan, mitoloji, özgün masal, fantastik masal) ve şiir olarak belirlenmişti.

Bakanlığa gönderilecek öneri listeleri, Çocuk Yayınları Danışma ve Yayın Kurulu tarafından değerlendirilerek bir liste oluşturulacaktı. Mustafa Ruhi Şirin'in başkanlığındaki kurulda Gülten Dayıoğlu, Fatih Erdoğan, Prof. Mübeccel Gönen, Prof. Nilüfer Tuncer, Hasan Güteryüz, Mevlana İdris Zengin ve Ali Karaçalı yer almaktadır.

Konu bu biçimde önümüze gelince; Çocuk Vakfı'ndaki ilk toplantıda dile getirdiğimiz görüşlere koşut olarak, liste uygulamasına esastan ve ilke olarak karşı çıktık. TYS genel sekreteri olarak da, TYS yönetim kurulundaki arkadaşların beni görevlendirmesi sonucunda, ÇİKEDAD başkanı Necdet Neydim ile birlikte bu konudaki görüşlerimizi dile getiren ortak bir metin hazırladık. Yazar ve yayıncı

örgütlerinin, çocuk ve gençlik kitapları yazar örgütlerinin birlikte bir basın açıklaması yapmasını tasarladık. Ne ki, TYS dışındaki yazar örgütlerinin yönetim kurullarında basın açıklaması görüşü kabul edilmediği için bunu gerçekleştiremedik. Bunun üzerine TYS, ÇİKEDAD ve Çocuk Yayınları Derneği, ayrı ayrı kurumlar olarak bakanlığa yazı yazıp liste uygulamasının sakıncalarını ortaya koyan ve yapıcı önerilerin sıralandığı bir metin gönderdi. (Buna karşın, bazı yazar örgütlerinin yönetimindeki kimi arkadaşların bile bakanlığa öneri listesi gönderdiğini daha sonra öğrendik. Belli ki, bakanın mektubundaki “görüş ve önerileriniz titizlikle dikkate alınacaktır” sözünü inandırıcı bulmuş olacaklar.) Türkiye Yazarlar Sendikası olarak, Milli Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik’e gönderdiğimiz 5.5.2004 tarih, 2004/70 sayılı cevap yazısını aşağıya aynen aktarıyorum.

“Sayın Doç. Dr. Hüseyin Çelik

Milli Eğitim Bakanı/ Bakanlıklar-Ankara

Türkiye Yazarlar Sendikası yönetim kurulu; Bakanlığınızdan gelen 8.4.2004 tarih ve B.08.0.YDB.0.24.5.00.613.1/ sayılı yazıyı değerlendirdi. Bu konu bizi çok yakından ilgilendirmektedir. Konuya ilginiz nedeniyle teşekkür ederiz. Yönetim kurulumuz, çocuklarımızda ve gençlerimizde okuma zevki ve alışkanlığının geliştirilmesi konusundaki her çabayı olumlu karşılamaktadır. Bununla birlikte; eğitim kurumlarında oluşturulacak kitaplıklarda ve Türkçe ders kitaplarının hazırlanması sırasında temel kabul edilecek bir kitap listesi hazırlanmasını aşağıdaki nedenlerle sakıncalı bulmaktadır:

- Bakanlığın okullara göndereceği böyle bir liste; tavsiye amaçlı da olsa, okul müdürleri, öğretmenler ve müfettişler tarafından farklı algılanacaktır. Çocuklara, bu listenin dışındaki kitaplar önerilmeyecektir.
- 100 kitaplık ya da sayısı ne olursa olsun belirlenmiş bir liste, ülkemiz çocuk edebiyatında verilmiş olan pek çok ürünü dışarda bırakacaktır. Bu da, tarihi çok eskiye dayanmayan ülkemiz çocuk ve gençlik edebiyatına önemli bir darbe vuracaktır. Çünkü kitabı listeye alınmayan, dolayısıyla okullara girip çocuklarla buluşamayan yazarın yazma isteği önemli ölçüde yara alacaktır.
- Benzer bir sakınca, yayıncılık alanımız için de geçerlidir. Listenin dışındaki kitapların yayınlanma şansı fazla olmayacaktır. Bu durum, yeni yazar ve kitapların ortaya çıkmasını engelleyecektir.
- Böyle bir uygulama, çocukların ve gençlerin seçme ve değerlendirme özgürlüğüne sınırlama getirmek tehlikesini de içinde barındırmaktadır.
- Ülkemiz çocukları, sosyo-ekonomik ve kültürel etkenler nedeniyle aynı bilgi düzeyine ve kültürel birikime sahip değildir. Çocuklarımız; dil birikiminden kültürel arka plana, aile içi ilişkilerden coğrafi farklılıklara kadar değişik özellikler göstermektedirler. Hepsinin aynı psikolojik, pedagojik ve toplumsal gelişim içinde olduğunu varsayıp tek bir seçki ile onlara ulaşmak, bizce çok gerçekçi ve sağlıklı görünmemektedir.
- Eğitimcilerin resmi emir, öğrencilerin ödev olarak algılayacağı bu uygulamanın, tersine çocukları okumadan ve kitaplardan uzaklaştıracağı kaygısını taşıyoruz.

Yukarda belirtilen nedenlerle; gerek 0-10 yaş çocukları ve gerekse 11-18 yaş gençleri için hazırlanacak liste uygulamasını doğru bulmuyoruz. Bununla birlikte; yapılabilecek şeyleri de önermek istiyoruz. Bunlardan biri, çocuğa kitap önerme görevi bulunan öğretmenlerin hizmet içi eğitim kapsamında Çocuk ve Gençlik Edebiyatı konusunda bilgilendirilmesidir. Aynı uygulama Ana baba Okulu kapsamında

öğrenci velileri için de yapılabilir. Üyelerimiz arasında, önemli sayıda bu alanın yazarları, araştırmacıları ve akademisyenler bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının böyle bir çalışmayı uygun bulması durumunda, Türkiye Yazarlar Sendikası olarak üzerimize düşen görevi yerine getireceğimizi bildiririz. Bunun dışında, eğitim kurumlarında fuar, söyleşi ve imza etkinlikleri aracılığıyla yazar ve çocuk-genç buluşması gerçekleştirilebilir. Bu konuda da, üzerimize düşen görevi yerine getireceğimizi bildiririz. Görüşlerimizin dikkate alınacağı umuduyla, saygılar sunarız.”

Yazdığımız yazıya, bakanlıktan herhangi bir yanıt ya da görüşme önerisi gelmedi. Ben ayrıca, kendisinden öneri istenen bir yazar olarak, yukardakilerle koşt görüşlerimi bakanlığa bir yazıyla ilettim. Daha sonra da, hem kendi adıma, hem de TYS yönetiminin beni bu konuda yetkilendirmesi sonucunda TYS adına, 2004 yılı boyunca bu düşüncelerimi uygun her platformda belirttim. Ayrıca bu konuda yazdığım bir yazı, Evrensel Gazetesi'ndeki Yaşamın Yedi Rengi Var başlıklı köşemde 1 Eylül 2004 tarihinde yayınlandı. 20.5.2004'te Cumhuriyet Gazetesi'nin kitap ekinde ÇİKEDAD Başkanı Necdet Neydim'in bu konuyla ilgili yazısı yayınlandı. (Ek 2-3)

LİSTE UYGULAMASININ SONUÇLARI VE YENİ GELİŞMELER

Liste uygulamasının çocukların ve gençlerin okuma alışkanlığı kazanmasında etkili bir yöntem olduğu ileri sürüldü ve bu sav hâlâ savunulmakta. Oysa, okuma alanına eğitim otoritesi olarak müdahalenin ve liste uygulamasının ne denli yanlış olduğu kısa sürede ortaya çıktı. 1. 100 Temel Eser listesinin yayınlanmasından kısa bir süre sonra, Hikmet Altınkaynak tarafından hazırlanan, listede yer alan yapıtların özetlerinin yer aldığı 100 Temel Eser Özet Kitabı Milliyet Gazetesi tarafından yayınlandı. Artık öğrencilerin bu kitapları okumasına da gerek yoktu. Bakanlığın okunmasını zorunlu kıldığı ve öğrencilerin sorumlu olduğu-olacağı bu kitapların özeti hazır. Bu kitapları okumak “zorunlu” ve “ödev” olduğuna göre; gençler, kitapları okumak yerine hazır kitap özetini yazıp öğretmenlerine götürebilirdi. Bu konudaki kitap yayını, internet ortamında hazırlanan web siteleri izledi. 100 Temel Eser için, Ödevim.com vb. sitelerde bu kitapların özetleri yayınlandı. Çocuklara ve gençlere okuma alışkanlığı kazandırma amacı güttüğü söylenen bu uygulamanın yanlışlığı, kısa bir süre içinde ortaya çıkmıştı. Ancak bakanlık, yine de listeler hazırlamak, çocukları ve gençleri bu listeler aracılığıyla güdülemek yönteminden vazgeçmedi. Nisan 2004'te çok sayıda yazar, yayıncı, bilim insanı ve eğitimciye gönderilen yazının üstünden bir yıl kadar bir süre geçtikten sonra, Milli Eğitim Bakanlığı 0-12 yaş grubundaki çocuklar için hazırladığı 2. 100 TEMEL ESER LİSTESİ'ni de kamuoyuna açıkladı. Bu listede de, tıpkı ilkinde olduğu gibi “tartışma olmasın diye” yaşayan yazarlara yer verilmemiş, yaşamda olmayan yazarların yapıtları listeye alınmıştı. Bu kez, liste üzerine yapılan tartışmalara daha çok çocuk ve ilk gençlik alanında ürün veren yazarlar katıldılar. Bu tartışmalar, 2005 yılının değerlendirilmesi çerçevesinde, daha sonra ele alınacaktır.

SONUÇ

Egemen ideolojinin, düzene uygun kafalar yetiştirilmesi konusundaki etkilerinin yoğun biçimde duyumsandığı, ancak yeterince önemsenmediği çocuk ve gençlik yazını çok önemlidir. Bu alanın ayırımına varılması; yazar, yayıncı ve bilim insanlarınınca sahiplenilmesi önemli bir gelişmedir. Bu sahiplenme sonucunda, çocuklar ve gençler için daha nitelikli yapıtlar üretileceğini umut ediyorum. Bu

açından bakıldığında 2004, çocuk ve gençlik edebiyatı alanında olumlu ve olumsuz gelişmelerin birlikte yaşandığı bir yıl olmuştur.

Ek 1

YAŞAMANIN YEDİ RENGİ VAR

Gülsüm CENGİZ

100 TEMEL ESER!

Milli Eğitim Bakanlığı, kamuoyunda – duyarlı bazı kurum ve kişilerin dışında- yeterince tartışılmayan, ortaöğretim öğrencisi gençler için hazırladığı 100 Temel Eser listesini yayınladı. (0-12 yaş grubunu kapsayan liste de yolda.) Sözlü edebiyatın önemli ad ve yapıtlarından başlayan liste, belirli bir tarih sırasını izleyerek edebiyat ustalarının adlarını ve yapıtlarını içeriyor. Listeye bakınca, karşı çıkılacak bir yanı yok gibi görülüyor. Listenin 73. sırasında yer alan Bahaeddin Özkişi'yi tartışmıyorum bile. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Sen on Sait Faik edersin" diye yüreklendirdiği ve yüreklendirmenin Peyami Safa Roman Yarışması başarı ödülüyle sürdürüldüğü Bahaeddin Özkişi; bazı basın yayın organlarında hakkı yenmiş bir edebiyatçı olarak gösteriliyor. Hakkı yenmiş, yenmesinin ötesinde hapislerde süründürülmüş onca yazın ustasına ne diyeceğiz peki?

Ancak, benim tartışmak istediğim listede şu ya da bu adın yer alması değil; 0-18 yaş grubundaki çocuk ve gençlerin okuması için belirlenmiş bir listenin dayatılmasıdır. Bu konudaki görüşümüzü hem kişisel olarak hem de Türkiye Yazarlar Sendikası olarak bakanlığa bildirmiş ve liste oluşturulmasının sakıncalarını sıralamıştık. Bunlardan birkaçını yinelemek istiyorum:

- Dil birikimi, kültürel gelişim, aile içi ilişkiler, coğrafi konum açısından farklılıklar gösteren ülkemiz çocuklarının; tümünü aynı potada düşünüp aynı psikolojik, sosyolojik gelişim içinde olduğunu varsaymak gerçekçi değildir.
- Belirli bir seçki, çocuğun seçme ve değerlendirme özgürlüğüne sınırlama anlamını taşımaktadır. Aslolan çocuğa bir seçki sunmak değil, kendi seçkisini oluşturabileceği bir düşünsel ve eleştirel özgürlük verebilmektir.
- Çocuğa ödev olarak algılatılacak bu okuma süreci, onun okuma zevki kazanmasına engel olacaktır.
- Çocuk edebiyatına gönül vermiş yazarlar, oluşan seçki ve sınırlamanın ardından yeni ürünler verme isteğini ve tutkusunu yitirecektir. Bu, gelişmekte olan çocuk ve gençlik edebiyatımızın daha saygın bir yere ve henüz ulaşamadığı uluslararası açılıma gitmesini engelleyecektir.
- Yayıncılar, bakanlığın seçkisinde yer alan kitapları yayınlama kaygısını öncelikle taşıyacaklar ve yeni yazar ve kitap talebini daraltacaklardır.
- Çocuğun okuma süreci her yaşta farklılıklar gösterir. Sözcük dağarcığı, imgesel gelişimi yaşa göre değişir. Okul öncesi dönemde, her yaş için çocuğun ilgisine göre değişecek yüzlerce örneğe gereksinim vardır. Çocuğa okuma zevki vermek için her gece bir öykü ya da masal okumak gerekir ve bu gereksinim her çocuk için farklıdır.
- Okuma süreci başladıktan sonra, her yaşta çocuk için, yine çocuğun eğilimlerine göre farklı türden yüzlerce kitap sunulması gerekir. Çocuğun eğilimlerini en iyi belirleyecek kişi ya da kişiler öğretmen ve ebeveynlerdir. Alanın uzmanları, ancak kitabın yaş sınırlarını belirleyebilir.

Bakanlığa yazdığımız yazıyı, çocuk ve gençlerin kitaplarla ve yazarlarla buluşturulması, eğitimcilerin ve ebeveynlerin bu konuda eğitilmesi konusunda katkı ve birikimlerimizi sunabileceğimizi bildirerek noktalamıştık. Ne yazık ki bakanlık, yazımıza yanıt bile vermedi. Anlaşılan o ki, Milli Eğitim Bakanı, “İnsan değil, birey yetiştirmek isterim.” sözüyle ifade ettiği eğitim politikasını yaşama geçirmekte kararlı. Evet, aslında durum çok açık. Bakan Çelik ve temsil ettiği siyasi güç; yaşamın her alanında kendi kararlarını verebilen, kendi seçimlerini yapabilen özgür düşünceli insan yerine; verilen reçeteleri uygulayan, okuma zevki bile belirli listelerle belirlenen “tek tip” insan yetiştirmek istiyor. Yeni dünya düzeni ideologlarının istediği de bu değil mi?

Bu arada; tartışma çıkmasın diye, listede yaşayan yazarlara yer verilmediği bildirildi. Böylece liseyi bitiren gençler; Fazıl Hüsnu Dağlarca, Yaşar Kemal, Adalet Ağaoğlu, Leyla Erbil, Arif Damar, Atilla İlhan, Şükran Kurdakul ve çağdaş edebiyatın öteki ustalarının adını duymadan, yapıtlarını okumadan yaşama atılacaklar. “Aman efendim, biz bu listeyi yaptık. Yaşayan yazarları da kendileri bulup okusunlar” diyecektir yetkili ağızlar; kendi söylediklerine kendileri de inanmadan. Görünen o ki, önümüzdeki günler, ülkemiz yazın yaşamı ve yazarları için pek de aydınlık değildir.

Bugün 1 Eylül Dünya Barış Günü; dünya halkları, savaşların yıkımından kurtulmak için barış isteğini haykırıyorlar. Ülkemiz insanlarının da barışa gereksinimi var. Barış ve demokrasi kültürünün yaygınlaşmasında, ders kitaplarının yanısıra, edebiyat yapıtlarının da büyük bir işlevi var. O yüzden, insanların yazma, yaratma ve okuma özgürlüğünün önündeki engellere karşı mücadele de daha bir önem kazanıyor.

Ek 2

ÇOCUK EDEBİYATININ ÖLÜM FERMANI: 100 KİTAPLIK ZORUNLU OKUMA

Necdet NEYDİM

M.E.B. bir komisyon oluşturarak ilköğretimin birinci kademesi için sekiz yılda zorunlu olarak okunacak 100 kitabın belirlenmesine karar verdi. Gazetelere yansıyan haberlere göre yetişkin edebiyatının önde gelen bazı yazar ve düşünürleri bu komisyonda yer almakta. Yetişkin edebiyatı tanımlamasını özellikle yapıyorum, çünkü bu komisyonda çocuk edebiyatını temsil eden akademisyen, araştırmacı ve yazar bir kişi dışında bulunmamakta. Bunda sanırım çocuğun, çocukluk döneminin ve çocuk edebiyatının saygınlık kazanmamasının önemli bir rolü var. Çocuk hala biçimlendirilecek bir nesne (bir kimlik değil); edebiyat ise -ne yazık ki çocuk edebiyatı değil- bu biçimlendirmede araç olarak ele alınmakta. Oysa tarihsel gelişim bize farklı ipuçları vermektedir.

Çocuk edebiyatının tarihsel gelişimine baktığımızda, bugün bizim anladığımız anlamdaki modern çocuk edebiyatı 18. yüzyılın ikinci yarısında Batı’da başlar. Modernleşme, kentleşme, sanayileşme ve ulus devletin ortaya çıkış süreciyle bağlantılıdır. Bütün bu süreçlerin ortaya çıkışı, aile içi ilişkileri değiştirdiği gibi, ulus devletin gereksinimleri de farklı bir toplum ve bireyin ortaya çıkışını zorunlu kılmıştır. Eğitim sistemi değişmiş ve çocuğa bir eğitim süreci zorunlu kılınmıştır. Bu, temel aydınlanma anlayışında 7-14 yaş arasıyla sınırlı olan bir dönemdir. Feodal anlayışta çocukluk dönemi 0-7 arasıyla sınırlı iken, aydınlanma bu dönemi genişletmiş ve 0-14 yaş arası çocukluk dönemi olarak tanımlanmıştır. Bu dönemin 7-14 yaş arası eğitim dönemi olarak belirlenmiştir. İşte bu dönemde okuma

kültürünün gelişmesi ve sistemin gereksindiği bireyi yaratabilmek için yeni bir edebiyatın gerekliliği ortaya çıkmış; boşluk, başlangıçta, yetişkin edebiyatı eserlerinin çocuğa göreleştirilmesiyle giderilmeye çalışılmıştır. İlk çocuk edebiyatı eserlerinin Robinson Crusou ve Gülliver'in Gezileri olması bunun kanıtıdır.

Batı'da çocuk edebiyatı sanayileşme, aydınlanma ve ulus devlet oluşturma süreciyle bağlantılı olarak gelişirken; bizde, 18. yüzyılın ikinci yarısında (1860'lar) modernleşme eğilimleriyle bağlı olarak çocuk edebiyatı oluşturma çabaları başlar. İlk eserler çeviri ya da uyarlama olarak yayımlanır. Klasiklerin ilk yayın tarihleri, Tanzimat dönemine dayanır. İlklerin içinde Robinson ve Gülliver'in Gezileri'nin olması, bir simetri yaratma çabası olarak algılanabilir. Tanzimat döneminde modernleşme, yalnızca bir aydın hareketi olarak kendini gösterirken; cumhuriyet döneminde devlet politikasına dönüşür ve ulus devlet yaratma çabasında bu aydınlar, önde gelen yazarlar arasında yer alırlar. Tevfik Fikret, Ali Ulvi Elöve gibi yazarlar bunlardan bazılarıdır.

18. ve 19. yüzyıllarda çocuk edebiyatında eğilimler genel olarak yukarıda değindiğimiz yönde iken 19. yüzyılın sonlarına doğru modernleşmeye tepki olarak ortaya çıkan dinsel ve romantik eğilimler çocuk edebiyatı alanında yerini bulur. 20. yüzyılın ilk yarısında ise ideolojik anlayışlar çocuk edebiyatında kendine yer bulur. Bu dönemde çocuk edebiyatı ırkçı anlayışların da etkisi altına girer. Özellikle Almanya'da Hitler döneminde çocuklar için belirli kitaplar seçilmiş ve okunması zorunlu kılınarak kitaplar bedava dağıtılmıştır. Bu seçimler, kız ve erkek çocuklara göre ayrı ayrı yapılmış ve kendilerine biçilen role uygun yetiştirilmesi öngörülmüştür. Batı'da bu süreç ikinci dünya savaşının sonuna kadar sürmüştür. Savaş sonrası özellikle 50'li yıllarda başlayan ve 60'lı yıllarda devam eden bir süreçte çocuk ve gençlik edebiyatı yoğun olarak tartışılmış; bu dönemde çocuk ve gençlik edebiyatında yer alan ideolojik ve dinsel didaktik kitaplar sorgulanmıştır. Bu sorgulamanın temelinde, tek tip dayatması yapan didaktik kitapların ve eğitim anlayışının, sonunda faşizmi doğurması ve felaketlere yol açması yatmaktadır. Günümüz çağdaş edebiyat anlayışında, böyle didaktik kitaplar, ciddi eleştirilerle karşılaşmaktadırlar.

Bizdeki gelişime baktığımızda, 60'lı yıllara kadar çocuk ve gençlik edebiyatında modernleşme ve modern yurttaş yetiştirme yerli edebiyatımızın temel anlayışını oluşturmuştur. 60'lı yıllarda sol çocuk edebiyatı gelişme göstermiş ancak bu edebiyat anlayışında didaktik yönelim ağır basmıştır. 70'li yıllardaki bu ideolojik didaktizm, çocuk edebiyatının sağlıklı gelişimini engellemiş ve 80 sonrasında da yasaklamalar nedeniyle çocuk edebiyatı yeniden ve yeniden klasiklere dönüş yapmıştır. Bunda, bu kitapların bilinen ve sakıncasız olduğu anlayışı önemli rol oynamıştır. Klasiklerin artık Batı'da raflarda yer almamasına karşılık bizde yüzlerce baskıyla hala gündemde olması başka türlü açıklanamaz. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin korkusuzca okutabildiği kitaplardır bunlar. Ancak klasiklerin sakıncasız görülerek çocuklara kolayca ulaşabilmesini fırsat olarak gören bazıları, bu kitapların içine çeviri sürecinde ideolojik, dinsel hatta tarikatsal öğretileri yerleştirmekte ve çocuklar farkında olmaksızın (ebeveynler de farketmiyor) bu öğretilerle karşı karşıya kalmaktadır.

80'li yıllar bir başka sonucu da beraberinde getirmiştir. Öncelikle kitapların sakıncalı damgasını yemesi okuru kitaptan soğutmuş; kitapevleri kapanmış ve çocuklar ve gençler okuma kültüründen uzaklaşmışlardır. Görsel medyanın gelişmesi de bunda etkin rol oynamıştır. Bu dönemde dini çocuk kitapları kamusal alana çıkmış ve okul kitaplıklarında yerini geniş biçimde almıştır.

90'lı yıllar çocuk ve gençlik edebiyatı için bir yeniden doğuş anlamını taşır. Son onbeş yıllık sürece

baktığımızda çocuk ve gençlik kitapları hem nicelik, hem de nitelik açısından çoğalmış ve bu edebiyat alanına yeni ve gelecek vaat eden yazarlar katılmıştır. Yayıncılar bu alana daha bir fazla ilgi göstermekte; çocuk, edebiyatın nesnesi olmaktan daha fazla öznesi konumuna taşınmaktadır. Çocukla iletişim kuran, onun dil bilincini, estetik duyarlılığını, yaşam tanıklığını artıran kitaplar artık vardır ve artmaktadır. Yetişkin edebiyat alanında var olan her türden kitap (şiiirinden öyküsüne; felsefesinden denemesine; fantastiğinden polisiyesine) artık çocuk ve gençlik edebiyatında da vardır. Çocukla buluşmaktadır. Bir başka olumlu gelişme de kitabevlerinin çoğalmasdır. 80'li yıllarda yok denecek kadar azalan kitabevleri özellikle son on yılda her kentte açılmaya başlamış okur-kitap buluşması daha olumlu bir noktaya taşınmıştır. Ayrıca büyük kentlerimizin çoğunda kitap fuarları düzenlenmektedir. Bir diğer önemli nokta yüzden fazla yayınevi çocuk ve gençlik kitapları yayımlamaktadır.

Çocuk edebiyatının bir köprü edebiyat olduğunu, çocuğun dil, estetik, eleştirel bilincini geliştirdiğini ve yetişkin edebiyatına geçtiğinde çok daha kaliteli bir okur olmasını sağladığını söyleyebiliriz. Bu nedenle çocukluk döneminde bu edebiyat ürünleriyle daha fazla buluşması gerektiği karşı konulamaz bir gerçektir. Çocuk edebiyatı, onun kendisiyle karşılaşmasını sağlayacak, yaşamla iletişim kurmasını kolaylaştıracaktır.

Gelelim yüz kitaplık seçime ve zorunlu okumaya. Komisyon bu yüz kitabı, yani yüz başyapıtı belirleyecektir. Böyle bir belirleme yaparken sadece bir komisyon mu oluşturulmalıydı, yoksa Türkiye'deki seksen üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı, Filoloji ve Eğitim Fakültelerinde bulunan, alanında uzman olan akademisyenlerle ve dışarıdaki uzmanlar ve araştırmacılarla uzun soluklu bir tartışma sonunda daha geniş bir uzlaşmaya mı varılmalıydı? Kanımca ikincisi daha sağlıklı olurdu. Türk Edebiyatı'nın başyapıtlarının belirlenmesi çabasına kimsenin itirazı olamaz; ancak seçilen kitapların çocuğa göreliği tartışılabilir. Üstelik, zorunlu okuma dayatması, çocuğun edebiyata duyabileceği ilgi ve sevgiyi ortadan kaldıracaktır.

Bu noktada ortaya çıkabilecek sakıncaları ele almak gerekiyor.

1- Öğretmenler için doğabilecek sakıncalar: Bilindiği gibi öğretmenler bu güne dek Talim Terbiye'nin izin verdiği kitapları okullarda okutma olanağına sahipti. Bu kurulun verdiği kararlar her ne kadar tartışılıyor ise de kurul, okutulması yasak olan kitapları belirliyordu, diğerlerine tavsiye kararı veriyordu. Öğretmenler yasak olanların dışında seçme özgürlüğüne sahipti. Bir süre önce kurulun tavsiye kararlarının kaldırıldığı söylenmişti. Bunun daha geniş bir özgürlük getirdiği düşünülmüştü; ancak son uygulama kurulun tavsiye kararlarının bulunduğu dönemi aratır bir sonuç getirmektedir.

Öğretmenler için doğabilecek ikinci sakınca olarak yüz kitaplık seçimi belirledikten ve kitapları okul kitaplığına koyduktan sonra öğretmenlerin başka kitap arayışlarının olmayacağını söyleyebiliriz. Böyle bir uygulamayı emir olarak algılayacak öğretmenler, bu yüz kitaplık kuşatmanın içinde kalıp, sadece bu kitapları okutma çabasında olacaklardır. Başka bir sonuç beklemek mümkün değildir. Bunu beklemek eğitim sistemini tanımamakla eşdeğerdir. (Ya da tanındığı için böyle yapılmaktadır)

Çocuklar için doğacak sakıncalara gelince; öğrenciler, bugüne kadar uygulanan ve uygulanmak istenen bir anlayış karşısında okuma kültüründen daha da uzaklaşacaklar ve bilinen kaçış yöntemlerini uygulayacaklardır. Öğrenciler için hemen ödev siteleri açılacak zorunlu okutulacak kitapların özetleri ve soru ve cevapları ya kitap olarak ya da elektronik sitelerde yayımlanacaktır. Bu da edebiyat estetik değerlerle buluşması istenen çocukların, kurnazlıkla buluşmasını sağlayacaktır. Tekdüze bir eğitim anlayışının varacağı sonuç ne yazık ki budur. Oysa öğretmen kalitesi artırılarak ve sunulan imkanların

çeşitliliği çoğaltılarak bu sorun çözülebilir.

Çocuk hakları açısından da ciddi sakıncalar doğurmaktadır bu durum. Çocukların her konuda katılımını ve seçme hakkını savunanlar -ki bu komisyonda da vardır- kitap seçiminde ne yazık ki çocuğa güvenmemektedirler. Bu ciddi bir çelişkidir ve çocuk haklarını savunmadaki içtenlikten kaygıya düşürmektedir. Eğer burada bir içtenliğin varlığından söz edilecekse, bu durumda öncelikle çocuk gerçekliği ve çocuğun nasıl edebiyat gereksinmesi olduğu öncelikle gözden geçirilmelidir.

Hem çocuklar hem de gelecek açısından doğabilecek en önemli sakınca ise tek tip insan yaratma kaygısıdır. Ne kadar demokratik kitaplar seçerseniz seçin, sonunda yaratılan insan tipi diğerleriyle aynı düşünülen insan tipi olacaktır. Herkesin aynı düşündüğü bir toplumda demokrasi olmaz. Düşünce çatışması olmaz. Düşünce üretimi olmaz. Hepimiz aynı düşünüyoruz, öyleyse düşünmeyelim, demektir bu. Sonunun nereye varacağı ise hiç belli olmaz.

Çocuk edebiyatı ve yazarları için doğrudan bir yok oluş süreci olarak algılayabiliriz bunu. Öğretmenler, yüz kitaplık sınırın içine hapsediği için artık yeni kitap aramayacak, yeni anlayışları, yeni yaratıları çocukla buluşturma olanağını yitirmiş olacaktır. Bu da yeni kitap talebini azaltacak, okurunu yitiren yazar, yazmaktan vazgeçecektir. Bunun çocuk edebiyatının ölümü anlamına geldiği karşı konulmaz bir gerçektir.

Yetişkin edebiyatı da ciddi okur kaybedecektir. Zorlama okuma süreci daha başlangıçta okuru yazınsal duyarlılıktan uzaklaştıracak bu uzaklaşma uzun dönemde yetişkin edebiyatında da okur kaybına yol açacaktır.

Bizim eğitim anlayışımız unutmaya üzerine kuruludur. Sadece nota ve sınava odaklanmış bir eğitim sürecinde çocuk, sınav sonucunda, bir safra olarak gördüğü bilgileri unutmaya çalışır. Unutur da. Bu edebiyat eğitimi için de geçerlidir. İlköğretimden liseye kadar bir çok edebiyat kitabında ünlü şairimiz Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiirleri vardır. Ancak üniversite öğrencileri arasında çok büyük çoğunluk bu yazarımızın adını bile bilmez. Zorla okutmanın bir sonucudur bu. Unutmaya şartlanmış bir beyin elbette bu şairi anımsamayacaktır.

Burada hemen şu soru yöneltilecektir. Peki biz bu yazarlarımızı okutmamalım mı? Edebiyat tarihimizin başyapıtları çocukla buluşmasın mı? Hiç değilse yüz kitaplık bilgi birikimi olmasın mı? Bu soruların tümünü evet diye yanıtlıyorum. Üstelik bu yüz kitaplık sınırı bin, hatta beş bin sınırına çıkarmayı öneriyorum. Ama önce gelin şu edebiyat eğitimi anlayışını bir gözden geçirelim. Soğuk, didaktik, tek tip sonuca dayanan bir anlayışla edebiyat olmaz. Okura özgürlük vermeyen, onun seçme ve sorgulama hakkını elinden alan bir anlayışla edebiyat olmaz. Bütün bunların üstüne 19. yüzyıl dayatmacı zihniyetiyle ortaya konan bu çözüm çağdaşlık olarak gösterilemez.

Edebiyat sevgi işidir, tutku işidir. Eğer gerçekten çocukların edebiyat estetik değerleriyle buluşması isteniyorsa, kendi kültürlerinin güzellikleri ile buluşması ve bundan zevk alması, onunla bütünleşmesi isteniyorsa, öncelikle yapılacak iş, onu bu güzelliklere götürecek köprülerden keyifle geçirmektir. Bunun öncelikli yolu edebiyat eğitim sistemini sorgulamaktan geçer. Edebiyat eğitiminin buyurganlıktan kurtarılmasından geçer. Kitabın iktidar değil, okurla eşit olduğunu vurgulamaktan geçer. Okur, metin karşısında özgür olduğunda, eleştirel bakabilir; kolay yönlendirilmez. O zaman tek tip dayatmasından korkumuz kalmaz. O zaman edebiyat ve edebiyatçı okura hesap verebilir hale gelebilir. Gelin isterseniz yüz kitap seçmeden önce buradan işe başlayalım. Sonra zaten kitap seçmeye gerek kalmayacaktır.